

Қоғамдағы буллинг: себептері, салдары және алдын алу жолдары

ЖАРИЯЛАНДЫ 14.05.2025	ТІРЕК СӨЗДЕР bullying, prevention, psychology, school, society, student, violence, алдын алу, буллинг, зорлық-зомбылық, қоғам, мектеп, насиліе, общество, оқушы, профилактика, психология, Тулекова Гулжан Хажмуратовна, ученик, школа	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/179265/
---------------------------------	--	---

Еркін Арсен Нуржанұлы

Ғылыми жетекші: Ф.ғ.к қауымдастырылған профессор **Тулекова Гулжан Хажмуратовна**

Құқықтану

Андатпа: Бұл мақалада қоғамдағы буллинг мәселесі жан-жақты қарастырылады. Буллингтің пайда болу себептері, оның психологиялық және әлеуметтік салдары талданып, алдын алу жолдары ұсынылады. Мақалада ата-аналар мен мұғалімдердің, сондай-ақ мемлекеттік ұйымдардың атқаратын рөліне ерекше назар аударылған.

Кілт сөздер: буллинг, зорлық-зомбылық, психология, мектеп, оқушы, алдын алу, қоғам.

«Буллинг в обществе: причины, последствия и пути предотвращения»

Аннотация: В статье всесторонне рассматривается проблема буллинга в обществе. Анализируются причины его возникновения, психологические и социальные последствия, а также предлагаются пути предотвращения. Особое внимание уделено роли родителей, учителей и государственных организаций.

Ключевые слова: буллинг, насиліе, психология, школа, ученик, профилактика, общество.

«Bullying in Society: Causes, Consequences, and Prevention Methods»

Annotation: This article comprehensively examines the issue of bullying in society. It analyzes the causes of bullying, its psychological and social consequences, and offers preventive strategies. Special attention is given to the role of parents, teachers, and

governmental institutions.

Keywords: bullying, violence, psychology, school, student, prevention, society.

Кіріспе

Қазіргі қоғамда жиі кездесетін күрделі мәселелердің бірі — буллинг, яғни адамның жүйелі түрде қорлануы, мазақталуы немесе қысым көруі. Бұл құбылыс әсіресе мектептер мен жастар арасында жиі байқалады. Буллинг жеке тұлғаның психикасына, өзін-өзі бағалауына, қоғамға бейімделуіне кері әсерін тигізеді. Оған тек жеке адамның мәселесі ретінде қарау қате, себебі бұл — бүкіл қоғамның денсаулығын сипаттайтын көрсеткіштердің бірі.

Буллингтің себептері

Буллинг – бұл адамның ар-намысына, психологиялық және кейде физикалық саулығына зиян келтіретін қасақана жасалатын қорлау, мазақтау, күш көрсету әрекеттері. Қазіргі таңда буллинг қоғамда кең таралған әлеуметтік мәселе болып отыр, әсіресе мектептер мен жасөспірімдер ортасында жиі кездеседі. Буллингтің пайда болуына әртүрлі факторлар әсер етеді. Олардың негізгілерін төмендегідей жіктеуге болады:

1. Отбасындағы тәрбиенің кемшіліктері

Отбасы – баланың алғашқы тәрбиеленетін ортасы. Егер бала зорлық-зомбылыққа, айқайға, агрессияға толы ортада өссе, ол мұндай мінез-құлықты қалыпты жағдай деп қабылдауы мүмкін. Ата-ананың мейірімсіздігі, назар аудармауы немесе қатігез қарым-қатынасы балада агрессивті мінездің қалыптасуына әсер етеді. Мұндай бала өз қатарластарын қорлау арқылы ішкі күйзелісін шығарады.

2. Қоғамдағы зорлық-зомбылық пен агрессияның көбеюі

Күнделікті өмірде телеарна, интернет, әлеуметтік желілер арқылы зорлық-зомбылықты насихаттайтын немесе қатыгездікті қалыпты етіп көрсететін ақпараттар көбейіп кетті. Бұл да жастарға теріс әсер етіп, олардың агрессияға бейімделуіне ықпал етеді. Сонымен қатар, зорлықтың жазасыз қалуы да буллингтің өршуіне себеп болады.

3. Мектептегі тәрбие мен бақылаудың әлсіздігі

Мектеп – баланың әлеуметтену ортасы. Егер мектепте тәртіпке қатаң бақылау болмаса, оқушылар арасындағы жанжалдар мен кикілжіңдер дер кезінде шешілмесе, буллингке жол ашылады. Мұғалімдер мен мектеп әкімшілігінің бұл мәселеге бей-жай қарауы немесе назар аудармауы да буллингтің күшеюіне себепкер.

4. Психологиялық себептер

Буллингке бейім балалар көбінесе өздеріне сенімсіз, іштей күйзелісте жүретін, бірақ оны сыртқа шығаруға жол іздейтіндер болып келеді. Олар өздерін басқалардан биік қою, әлсіздерді қорқыту арқылы күшті сезінгісі келеді. Сонымен қатар, құрдастарының арасында беделге ие болу үшін немесе өз ортасына “күшті” болып көріну мақсатында да буллингке барады.

5. Әлеуметтік теңсіздік пен стереотиптер

Әлеуметтік жағдайы төмен, сырт келбеті өзгеше, этникалық тегі бөлек немесе денсаулығында ерекшелігі бар балалар жиі буллинг нысанасына айналады. Қоғамда қалыптасқан стереотиптер мен теңсіздік, шеттету – бұл құбылысты одан әрі өршіте түседі.

6. Топтық қысым (топ ішіндегі ықпал)

Кейде жеке бала өзі агрессияға бейім болмаса да, құрдастарының ықпалымен немесе топтан шет қалмау үшін буллингке қатыса бастайды. Бұл әсіресе жасөспірімдер арасында жиі кездеседі. Бұл кезде адам өзінің жеке пікірін емес, көпшілікке ілесуді жөн көреді.

Буллингтің себептері күрделі әрі көпқырлы. Бұл мәселемен күресу үшін отбасы, мектеп және қоғам болып бірлесе әрекет ету қажет. Балаларға мейірім мен қолдау көрсету, дұрыс тәрбие беру, психологиялық көмек ұйымдастыру – буллингтің алдын алудың негізгі жолдары болып саналады.

Буллингтің салдары

Буллингтің зардаптары өте ауыр болуы мүмкін және ұзақ уақытқа созылады:

1. Психологиялық жарақат: Құрбан болған адамда үрей, күйзеліс, жалғыздық сезімі қалыптасады.
2. Оқу үлгерімінің төмендеуі: Мектепке барудан қорқу, сабаққа зейін қоя алмау — жиі кездесетін белгілер.
3. Әлеуметтік оқшаулану: Құрбандар қоғамнан алыстап, өздеріне сенімсіз бола бастайды.
4. Суицидтік ойлар: Ең қорқынышты салдардың бірі — өмірден түңілу, өзіне қол жұмсау әрекеттері.
5. Қоғамдық тұрақсыздық: Буллингке жол берген қоғамда сенім, қауіпсіздік деңгейі төмен болады.

Буллингтің түрлері

Буллинг — тек физикалық қысым көрсету емес, ол адамды жан-жақты қорлаудың, кемсітудің түрлі формаларын қамтитын күрделі әлеуметтік құбылыс. Буллингтің бірнеше

негізгі түрі бар, әрқайсысының өзіне тән ерекшеліктері болады:

1. Физикалық буллинг

Бұл — буллингтің ең көзге көрінетін әрі жиі кездесетін түрі.

Мысалдары:

- Ұру, тебу, итеру
- Заттарын тартып алу немесе бүлдіру
- Қорқыту мақсатында күш қолдану
- Мектептен не ойыннан күштеп шығару

Салдары: Физикалық жарақаттардан бөлек, балада қорқыныш сезімі, өзіне сенімсіздік, мектепке баруға құлқының жоғалуы байқалады.

2. Сөздік (вербалды) буллинг

Бұл түрінде адамның қадір-қасиетіне тіл арқылы нұқсан келтіріледі.

Мысалдары:

- Мазақ ету, келеке қылу
- Лақап ат қою
- Қорқыту немесе балағат сөздер айту
- Ұлтына, нәсіліне, сырт келбетіне байланысты кемсіту

Салдары: Баланың өзін-өзі бағалауы төмендеп, тұйықталып кетуі мүмкін. Ұзаққа созылса, психологиялық жарақатқа әкеледі.

3. Психологиялық буллинг

Мұнда қорлау көрінбейтін, бірақ өте ауыр формада жүреді.

Мысалдары:

- Қасақана елемеу немесе көзге ілмеу
- Біреудің алдында ұятқа қалдыру
- Қарым-қатынасты үзумен қорқыту
- Арандату, жанжал туғызу

Салдары: Құрбан адамда ұзаққа созылатын уайым, алаңдаушылық, жалғыздық сезімі қалыптасады.

4. Әлеуметтік буллинг

Бұл буллинг қоғам ішінде құрбанды оқшаулау арқылы жүзеге асады.

Мысалдары:

- Бірге ойнауға, тамақ ішуге рұқсат бермеу
- Артынан сөз тарату
- Топтан шығарып тастау немесе мүлде араласпау
- Әлеуметтік желілердегі топтардан шығарып тастау

Салдары: Адам өз ортасынан алыстап, қоғамға бейімделуі қиындайды. Өз-өзіне күмәнмен қарап, жалғыздық сезінеді.

5. Кибербуллинг

Қазіргі технологиялық дамыған заманда буллинг интернет арқылы да жүзеге асады. Бұл — ең заманауи әрі қауіпті түрлердің бірі.

Мысалдары:

- Әлеуметтік желілерде қорлау, мазақтау
- Жалған аккаунттар ашып, беделіне нұқсан келтіру
- Қорқынышты хабарламалар жіберу
- Жеке суреттер мен ақпараттарды рұқсатсыз тарату

Салдары: Кибербуллинг құрбандары ұйқысыздық, депрессия, мектепке немесе жұмысқа барудан бас тарту сияқты белгілермен бетпе-бет келеді.

6. Экономикалық буллинг (материалдық қысым)

Кейде буллинг материалдық жағдайға байланысты орын алады.

Мысалдары:

- Біреудің ақшасын тартып алу
- Арзан немесе киілмеген киім үшін мазақ ету
- Қымбат заттармен мақтанып, өзгелерді төмен санау

Салдары: Мұндай қорлау балалар арасында теңсіздік сезімін тудырып, құрбан өзін қоғамнан тыс сезінеді.

7. Гендерлік және этникалық буллинг

Бұл түрлері адамның жынысына немесе ұлтына байланысты қорлау түрінде көрінеді.

Мысалдары:

- Қыз балаларды әлсіз деп кемсіту
- Ұл балалардан тек күш күтудің қысымы
- Өзге ұлт өкілдерін менсінбеу
- Ұлттық ерекшеліктерді мазақ ету

Салдары: Ұзақ мерзімді психологиялық жарақат, этностық немесе жыныстық сәйкестіктен ұялу сезімі туындайды.

Буллингтің әр түрі адам психикасына өз деңгейінде зиян келтіреді. Сондықтан оның түрлерін жақсы танып, ерте анықтап, дер кезінде шара қолдану — қоғамның, әсіресе мектеп пен отбасының басты міндеті. Ең маңыздысы — балалар мен жасөспірімдерге мейірімділік, төзімділік пен құрметті үйрету.

Буллингпен күресу — қоғамның әр мүшесінің міндеті. Алдын алу шараларына мыналар жатады:

1. Ата-анамен тығыз байланыс: Балалардың көңіл-күйіне, мінез-құлқына назар аудару.
2. Мектеп ішіндегі тәрбие жұмыстары: Буллингке қарсы арнайы бағдарламалар енгізу, тренингтер өткізу.
3. Психологтардың көмегі: Мектеп психологтарының белсенді жұмысы маңызды.
4. Заңдық реттеу: Буллингке байланысты заңнамалық актілердің қабылдануы.
5. Қоғамдық ұйымдардың араласуы: Үкіметтік емес ұйымдар мен еріктілердің ақпараттық жұмыстар жүргізуі.
6. Оқушылармен ашық диалог: Сенім телефондары, анонимді шағым беру мүмкіндігі.
7. Кибербуллингке қарсы қорғау: Интернет қауіпсіздігін арттыру, ата-аналық бақылау.

Қорытынды

Буллинг — тек бір баланың немесе бір мекеменің емес, тұтас қоғамның мәселесі. Оның алдын алу үшін ата-ана, мұғалім, қоғам белсенділері, заң шығарушы органдар бірлесіп жұмыс жасауы қажет. Әр бала өзін қауіпсіз әрі еркін сезінетін ортада өсіп-жетілуге лайық. Сондықтан буллингке қарсы күрес — ұлт болашағына жасалған инвестиция. Тек бірлескен күш пен жүйелі жұмыстың арқасында ғана біз қауіпсіз әрі мейірімді қоғам құра аламыз.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimgger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.